

COVENANT & CONVERSATION

RABİ LORD JONATHAN SACKS ל"א
ETİK ÜZERİNE DENEMELER

Covenant & Conversation yazılarına yönelik cömert sponsorlukları için **Wohl Legacy**'ye teşekkürlerimizle

Neden Yahudilik?

Nitsavim

Bu haftaki peraşa, Yahudiliğin kalbine kadar erişen, ama on beşinci yüzyılda İspanya'da yaşamış büyük bir otoritesi olan Rabi Yitshak Arama tarafından ortaya atılana kadar asırlar boyunca sorulmamış bir soruya vesile olmaktadır. Moşe neredeyse hayatının sonundadır. Halk Yarden Nehri'ni geçip Vaat Edilmiş Topraklara girmek üzeredir. Moşe, ölmeden önce son bir şey yapmakla yükümlü olduğunu bilmektedir. Halk ile Tanrı arasındaki antlaşmayı yenilemesi gerekmektedir.

Bu ulusun ebeveynleri, yaklaşık kırk yıl öncesinde Sinay Dağı'nda hazır durup "A-Şem'in konuştuğu her şeyi yapacağız ve dinleyeceğiz" (Şemot 24:7) dedikleri zaman bu taahhüdün altına girmişlerdi. Ama şimdi Moşe'nin, yeni neslin *ve gelecek tüm nesillerin* de bununla bağlı olmasını temin etmesi gerekmektedir. Moşe kimsenin "Tanrı benimle değil, atalarım ile bir antlaşma yaptı. Ben buna onayımı vermedim. Orada değildim. Bu beni bağlamaz" diyebilecek durumda olamamasını istemektedir. Bu nedenle Moşe şöyle der:

Bu antlaşmayı ve bu yemini *yalnızca sizinle yapıyor değilim*; bugün burada bizimle olup Tanrı'nın Huzuru'nda duranlarla yapıyorum onu – *ve bugün burada bizimle olmayanlarla da*. (Devarim 29:13-14)

"Bugün burada bizimle olmayanlar", o gün hayatta olup da başka yerde bulunan Yisrael mensuplarını ifade ediyor olamaz, zira ulusun bütünü bu toplantıda hazır bulunmuştu. Dolayısıyla bu ifade "henüz doğmamış olan nesiller" anlamına gelmektedir. Bu nedenledir ki Talmud hepimizin, *muşba ve-omed meAr Sinay*, yani "Sinay'da yemin etmiş durumda" olduğunu söyler (Yoma 73b, Nedarim 8a).

Yahudilik hakkındaki en temel gerçeklerden birinin sebebi budur: Yahudiliği sonradan kabul edenler haricinde, bizler, Yahudi olmayı seçmeyiz. Yahudi olarak doğarız. Kızlar için on iki, erkekler için on üç yaşında yasal olarak yetişkin ve emirlere tabi hale geliriz. Ama doğumdan itibaren antlaşmanın parçasıyızdır. Bat veya bar mitsva, bir "olur" değildir. Yahudi kimliğinin gönüllü olarak kabul edilmesini hiçbir şekilde içermez. Bu tercih üç bin yıl önce, Moşe "Bu antlaşmayı ve bu yemini *yalnızca sizinle yapıyor değilim*" ve gelecek tüm nesilleri kastederek "*bugün burada bizimle olmayanlarla da*" dediği zaman zaten gerçekleşmiştir.

Ama bu nasıl olabilir? Rıza olmadan yükümlülük olamaz. Bizler nasıl olur da, çok uzun bir zaman önce uzak atalarımız tarafından alınmış bir karara dayanan bir taahhüde tabi olabiliriz? Tabii ki, Yahudi kanununda başka bir kişiye, kendi rızası olmadan bir menfaat bahşedebilirsiniz. Ama Yahudi olmak şüphesiz bir menfaat olsa da, aynı zamanda belli bir anlamda bir yükümlülük; meşru tercihler yelpazemiz üzerinde bir kısıtlamadır da. Öyleyse Bene Yisrael'in o zaman söylediği şeyler neden bizi şimdi bağlamaktadır?

Yahudilik açısından soruların sorusu budur. Dini kimlik nasıl olur da ebeveyniden evlada aktarılabilir? Eğer kimlik sadece etnik bir kavram olsaydı bunu anlayabilirdik. Ebeveynlerimizden birçok şeyi miras alırız – bunların en barizi genlerimizdir. Ama Yahudi olmak genetik bir durum değildir. Dini yükümlülüklerden oluşan bir kümedir.

Hahamlarımız buna, bugünün *peraşası* hakkındaki geleneksel bir öğretiyle cevap vermişler ve gelecek tüm nesillerin ruhlarının Sinay'da hazır bulunduğunu söylemişlerdir. Rızalarını, doğumlarından nesiller önce birer ruh olarak vermişlerdir. (Şevuot 39a)

Ancak Arama, bunun bizim sorumluluğumuzu cevaplayamayacağını öne sürer, çünkü Tanrı'nın antlaşması yalnız ruhlarla değil, aynı zamanda vücuda gelmiş insanoğulları ile. Biz, fiziksel arzuları olan fiziksel varlıklarız. Ruhun antlaşmaya rıza gösterecek olmasını anlayabiliriz. Zira bir ruh, Tanrı'ya yakın olmayı arzulamayacaksa neyi arzulayacaktır?¹ Fakat asıl geçerli olan rıza, hayatta olan, nefes alan, bedenleri olan insanoğullarının verdiği onaydır ve onların, yemek, içmek, cinsel ilişki ve diğer konularda çok sayıda kısıtlama içeren Tora'ya mutabık olacakları varsayımıyla hareket edemeyiz. Bizden istenen şeyler için, bizi bağlayacak şekilde olurumuzu, ancak doğduktan ve talep edilenleri anlayacak yaşa geldikten sonra verebiliriz. Dolayısıyla, doğmamış nesillerin Moşe'nin antlaşma seremonisi sırasında orada hazır oldukları gerçeği, ihtiyacımız olan cevabı bize vermemektedir.

Esas itibarıyla Arama "Neden Yahudi olalım?" sorusunu sormaktaydı. Burada asıl büyüleyici olan, onun, Talmud çağından beri bu soruyu soran ilk kişi olmasıydı. Acaba bu soru neden daha önce sorulmamıştı? Neden ilk kez on beşinci asırda İspanya'da sorulmuştu? Yüzyıllar boyunca "Neden Yahudi olalım?" sorusu akıllara gelmemişti. Çünkü sorunun cevabı aşikârdı. Ben Yahudi'yim, çünkü ebeveynim Yahudi ve onların ebeveynleri Yahudi'ydi ve Yahudilik çağının şafak vaktine kadar geri giden nesillerin hepsi öyleydi. Varoluşsal sorular, ancak farklı bir seçeneğimiz olduğunu hissettiğimiz zaman ortaya çıkar. Tarihin büyük bir kısmı boyunca Yahudi kimliği bir tercih değildi. Doğumdan, kaderden, alın yazısından kaynaklanan bir gerçektir. İnsan doğup doğmama konusunda ne kadar tercihe sahipse, Yahudi olup olmama konusunda da o kadar tercihe sahipti.

Ne var ki on beşinci yüzyıl İspanya'sında Yahudiler bir tercihle yüz yüze bırakılmışlardı. İspanya Yahudiliği, kendi Kristallnacht'ını 1391 yılında yaşamış ve o zamandan 1492'deki kovuluşa kadar Yahudiler, toplumsal yaşamın gittikçe daha çok alanından dışlanmakta olduklarını fark etmişlerdi. Din değiştirmeleri yönünde kendilerine muazzam baskılar uygulanıyordu ve bazıları buna boyun da eğiyordu. Bunlardan bazıları Yahudi kimliklerini gizlice devam ettiriyorlardı, ama diğerleri bunu yapmıyordu. Asırlardır ilk kez, Yahudi kalmak, yalnızca bir kader değil, bir tercih olarak görülmeye başlamıştı. İşte, Arama'nın, bunca zamandır sorulmamış olan bu soruyu ortaya atmasının sebebi buydu. Ve yine, bu sorunun günümüzde – önem teşkil eden her şeyin tercihe açık sayıldığı bir çağda – tekrar soruluyor olmasının sebebi de budur.

Arama bu soruya bir cevap vermiştir. Ben de aynı soruya kendimce bir cevabı *A Letter in the Scroll* adlı kitabımda vermiştim.² Ama cevabın büyük bir kısmının, bizzat Moşe'nin, nutkunun sonunda söylemiş olduğu sözlerde yattığına da inanıyorum:

¹ Yitshak Arama, *Akedat Yitshak*, Devarim, Nitsavim.

² *A Letter in the Scroll: Understanding Our Jewish Identity and Exploring the Legacy of the World's Oldest Religion* [Tomarda Bir Harf: Yahudi Kimliğimizi Anlamak ve Dünyanın En Eski İnancının Vasiyetini Keşfetmek] (New York: Free Press, 2000). İngilterede *Radical Then, Radical*

“Gökleri ve yeryüzünü bugün size karşı şahit gösteriyorum: Yaşamı ve ölümü koydum önüne – *berahayı* ve laneti. Ve [sen,] yaşayabilmen için – hem sen hem de soyun – yaşamı seç...” (Devarim 30:19)

Yaşamı seç. Hiçbir din, hiçbir uygarlık, *seçim yapabileceğimiz* konusunda bu denli gayretli, bu denli istikrarlı bir şekilde ısrarcı olmamıştır. Rambam, istersek Moşe kadar *tsadik* veya Yarovam kadar kötü olabileceğimizi söyler.³ Büyük insanlar olabiliriz. Küçük insanlar olabiliriz. Seçebiliriz.

Antik halklar – kadere, talihe, *Moiraya*, *Ananke’ye*, yıldızların etkilerine veya doğanın gelişigüzel nitelikte olduğuna olan inançlarıyla – insanın özgürlüğüne tam olarak inanmıyorlardı. Onlar için gerçek özgürlük, eğer inançlı biriyseniz, kaderi kabul etmek veya eğer felsefi odaklıysanız, gereksinime dair farkındalık anlamına geliyordu. İnsanın özgür olduğuna günümüzdeki bilimsel ateistlerin çoğu da inanmamaktadır. Bizi genlerimizin belirlediğini söylemektedirler. Kaderimiz DNA’mıza yazılıdır. Seçim, bilinçli zihnin bir yanılmasıdır. Kendimize anlattığımız bir kurgu hikâyesidir.

Yahudilik ise “hayır” demektedir. Seçim, bir kas gibidir; ya kullanırsınız ya da kaybedersiniz. Yahudi kanunu, irade gücüne yönelik sürekli bir idman rejimidir. Şunu değil de bunu yiyebiliyor musunuz? Günde üç kez maneviyat egzersizi yapabiliyor musunuz? Yedi gün içinde bir gün dinlenebiliyor musunuz? Freud’un uygarlık işareti olarak gördüğü şekilde, içgüdüsel tatmini erteleyebiliyor musunuz? Öz kontrol uygulayabiliyor musunuz (ki “marshmallow testi”ne göre bu, hayatta müstakbel başarının en kesin işaretidir)?⁴ Yahudi olmak, akıntıyla birlikte sürüklenmemek, başkalarının yaptıkları şeyleri sırf onlar yapıyor diye yapmaktan geri durmak demektir. Yahudilik bize, tercihlerimizi şekillendirmek üzere irade gücü konusunda 613 egzersiz vermiştir. İşte bu şekilde, Tanrı ile birlikte hayatımızın eş yazarı haline geliriz. “Özgür olmak *zorundayız*”, demiştir Isaac Bashevis Singer, “başka tercihimiz yok!”

Yaşamı seç. Diğer birçok inançta, buradaki, yeryüzündeki yaşam – sevgileri, kayıpları, zaferleri ve bozgunlarıyla – en yüksek değer değildir. Cennet ancak ölümden sonraki yaşamda veya ruhun Tanrı’yla mutlak vahdetinde veya dünyayı olduğu gibi kabullenmekte bulunabilir. Yaşam ebediyettir, yaşam sükûnettir, yaşam acıdan aridir. Ama Yahudilik açısından bu, pek de yaşam sayılmaz. Asil, manevi ve ulvi olabilir, ama tüm tutkusu, sorumluluğu ve riskleriyle, “yaşam” değildir.

Yahudilik bize, Tanrı’yı, orada, yukarıda, göklerde değil, burada, aşağıda, yeryüzünde nasıl bulabileceğimizi öğretir. Yahudilik, yaşamdan kaçıp bir yere sığınmak değil, onunla aktif bir şekilde iç içe olmak demektir. Mutluluktan çok, neşeyi – başkalarıyla bir arada olmanın ve onlarla birlikte yaşamı kutlamanın neşesini – arar. Yahudilik, sevgi, taahhüt ve sadakat riskini almak demektir. Zevk veya başarı arayışından daha büyük bir şey için yaşamak demektir. Büyük çapta cüretkârlık göstermek demektir.

Yahudilik zevki inkâr etmez; zira çileci değildir. Ama zevke tapmaz da. Yahudilik hazzı değildir. Bunun yerine zevki kutsal kılar. Tanrısal Mevcudiyet’i en fiziksel eylemlerin içine getirir: yemek, içmek, mahremiyet. Tanrı’yı yalnızca sinagogda değil, evde, öğrenim yerinde ve iyilik eylemlerinde buluruz; Tanrı’yı cemaatte, konukseverlikte ve insani dünyamızın yaralarından bazılarını tedavi ettiğimiz herhangi bir yerde buluruz.

Hiçbir inanç, insanı, Yahudiliğin nazarındakinden daha yüksek bir saygınlıkta görmemiştir. Bizler “ilk günah” nedeniyle lekelenmiş değiliz. Bencil genlerden oluşmuş bir demetten ibaret değiliz. Evrenin enginliğinde kaybolan önemsiz bir yaşam formundan ibaret değiliz. Biz, Tanrı’nın, üzerine suretini ve benzeyişini yerleştirdiği varlığız. Biz, Tanrı’nın, yaratma eyleminde ortakları olarak seçtiği halkız. Biz

Now: *The Legacy of the World’s Oldest Religion* [O Zaman Radikaldi, Şimdi de Radikal: Dünyanın En Eski İnancının Vasiyeti] başlığı altında yayımlanmıştır (London: HarperCollins, 2001).

³ İlhot Teşuva 5:2.

⁴ Walter Mischel, *The Marshmallow Test*, Bantam Press, 2014 [Marshmallow Testi (Pegasus Yayınları, 2016)].

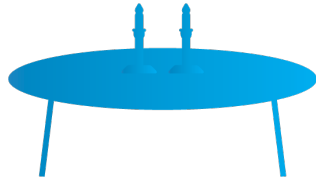
Tanrı'nın Sinay'da evlendiği ve evlilik sözleşmesi olarak Tora'yı verdiği ulusuz. Biz O'nun şahitleri olmaya davet edilmiş olan halkız. Biz, yeryüzü adı verilen ülkede Göklerin elçileriyiz.

Biz başkalarından daha iyi – veya daha kötü – değiliz. Basitçe farklıyız; çünkü çoğu zaman insanoğulları, insanlığa tek bir inancı, tek bir rejimi veya tek bir imparatorluğu dayatmak suretiyle farklılığı ortadan kaldırmayı amaçlamasına rağmen, Tanrı, farklılığa değer verir. Bizimkisi, *tüm ulusların dürüstlerinin*, yeryüzünde yaptıkları nedeniyle cennette pay sahibi olduğunu savunan az sayıda inançtan biridir.

Yaşamı seç. Kulağa geldiği kadarıyla bundan daha kolay hiçbir şey yoktur ve yine de, tarihin ortaya koyduğu üzere, bundan daha zor hiçbir şey yoktur. Bunun yerine insanlar yaşamın yerini alacak şeyleri seçerler. Zenginlik, mal-mülk, statü, güç, şöhret peşinde koşarlar ve en büyük kurbanı bu ilahlara verirken, gerçek zenginliğin, sahip olduğunuz değil, hakkında müteşekkir olduğunuz şeyler olduğunu; en yüksek statünün, statüyü umursamamak olduğunu ve etkinin güçten daha güçlü olduğunu çok geç fark ederler.

Bu nedenledir ki, her ne kadar Yahudilikten daha talepkâr pek az inanç varsa da, çoğu Yahudi, çoğu zaman Yahudiliğe sadık kalmış, Yahudi yaşamını sürmüş, Yahudi evleri kurmuş ve Yahudi tarihini devam ettirmiştir. Bu nedenledir ki Moşe, sarsılmaz ve doğruluğunu tarihin de kanıtladığı bir inançla, “Bu antlaşmayı ve bu yemini *yalnızca sizinle*” değil, “*bugün burada bizimle olmayanlarla da*” yaptığından emindi. Moşe'nin bize verdiği armağan, kendimizden çok daha büyük bir şeye hizmet etmekle, diğer herhangi bir alternatifte olabileceğimizden çok daha büyük hale geldiğimiz konusundaki bilinçtir.

Neden mi Yahudilik? Çünkü yaşamı seçmenin insana Yahudilik kadar meydan okuyan başka bir yolu yoktur.

ŞABAT SOFRASI İÇİN SORULAR

1. Moşe'nin Bene Yisrael ile antlaşmayı yenilemesi neden bu kadar önemliydi?
2. Sizce insanlar neden bu kadar sıklıkla zenginlik, güç ve şöhret peşinde koşmayı seçerler?
3. Nasıl “yaşamı seçebilirsiniz”?